

Van selectie naar allocatie

Vanaf de jaren zeventig is het hoger-onderwijsbeleid gericht geweest op 'hoger onderwijs voor velen'. Met groot succes. Op dit moment besluiten bijna alle eind-examenkandidaten van havo en vwo verder te studeren. De medaille blijkt echter ook een keerzijde te hebben. De groei van het hoger onderwijs heeft grote budgettaire problemen opgeroepen. Belangrijker misschien nog is dat de kwaliteit van het hoger onderwijs gevaar loopt. Men vreest dat de grote studentaantallen het niveau doen dalen. De oplossing wordt gezocht in meer selectie. Alleen wie 'werkelijk' geschikt is voor het hoge niveau dat vanouds bij hoger onderwijs hoort, zou nog tot die opleiding mogen worden toegelaten. Maar dat roept weer andere problemen op. Hoe moet men selecteren? En is selectie aan de poort wel de beste manier om een zo hoog mogelijk maatschappelijk rendement uit de onderwijsgulden te halen?¹

Om te beoordelen of iemand geschikt is voor hoger onderwijs, wordt vaak afgegaan op schoolresultaten, toelatingsexamens en psychologische tests. Die zeggen wel iets over de kans om een opleiding met succes te voltooien, maar ook weer niet zo veel. Ze meten voornamelijk het schoolse leerpotentieel; andere, niet goed meetbare factoren zoals motivatie blijven buiten beeld. De voorspelkracht wordt verder beperkt doordat persoonlijke omstandigheden zich wijzigen of de interesses van studenten verschuiven. Zelfs schijnbaar stabiele persoonlijkheidskenmerken – waaronder intelligentie – blijken in de tijd nog aanzienlijk te kunnen veranderen. Het is het bekende verhaal van de man die 's nachts bij een lantaarnpaal zijn autosleutels zoekt; niet omdat hij die autosleutels daar verloren heeft, maar omdat dáár in ieder geval iets te zien is.

De lage correlatie tussen studiesucces enerzijds en de gehanteerde voorspellers (toelatingsexamens, cijferlijsten enz.) anderzijds, brengt met zich dat aanscherping van de selectie-eisen gepaard gaat met relatief veel verkeerde beslissingen. Er worden studenten geweerd die de studie zeker zouden hebben gehaald. Hoe men het risico talent te missen afweegt tegen de kans om in minder geschikten te investeren, is vooral een politieke kwestie, waarvan de beoordeling afhangt van het belang dat men heeft. De minister van Onderwijs zal er anders over denken dan de studentendecaan.

Maar selectie roept nog fundamentele vragen op. Is selectie vooraf wel het juiste middel om de kwaliteit in het onderwijs te verhogen? In de sport streeft men juist naar zoveel mogelijk beoefenaars om daaruit het (top)talent naar voren te laten komen. Economen zien bevordering van concurrentie in het algemeen als een betere manier om de prestaties op een markt te verhogen dan beperking van de toetreding. Als we talent willen maximaliseren zijn hoge toelatingsbarrières contraproductief. De Einsteins en Ritzens komen er misschien niet meer in.

Om de effecten van selectie aan de poort te beoordelen, moeten we ons afvragen welke rol onderwijs in de samenleving vervult. De traditionele (human-capital) gedachte is, dat onderwijs helpt om mensen knapper, vaardiger, creatiever en productiever te maken. Daar zijn echter grenzen aan. Meer recent is de visie opgekomen dat onderwijs vooral een rol vervult als sorteermachine voor de arbeidsmarkt. Door de snelle sociale, wetenschappelijke en technologische ontwikkelingen veroudert de in het onderwijs opgedane kennis zo snel dat blijvend leren noodzakelijk is. Het aantal en niveau van de behaalde diploma's geeft aan in hoeverre iemand daartoe in staat is en dat bepaalt zijn kansen op de arbeidsmarkt. Studenten proberen die sleutelrol van het onderwijs zoveel mogelijk in hun voordeel aan te wenden, door steeds langer onderwijs aan steeds hogere opleidingen te volgen. Niet om interessante of nuttige kwalificaties te verwerven, maar om hun concurrentiepositie op de arbeidsmarkt te versterken.

Terwijl studenten zich individueel niet aan de onderwijswedloop kunnen onttrekken, omdat ze anders hun kansen op de arbeidsmarkt verspelen, is er maatschappelijk gezien sprake van een enorme verspilling. Al die extra opleiding draagt immers nauwelijks bij aan hogere economische groei, want de functievereisten van de beschikbare banen stijgen niet in gelijke mate mee. De overscholing leidt alleen maar tot verdringing van minder door hoger geschoolden. Zij brengt de overheid in financiële problemen en zadelt de economie op met hoge collectieve lasten. Is er geen beter alternatief?

Idealiter zou het onderwijs studenten moeten helpen om zich te ontplooien in de richting waarin hun talenten het best tot hun recht komen. Dat betekent dat het onderwijs zich minder exclusief zou moeten richten op het bijbrengen van 'schoolse' kennis en meer op het ervaring opdoen met belangrijke aspecten van toekomstige leer- en werksituaties. Dat klinkt utopisch, maar juist in een kenniseconomie gaat het niet zozeer om schoolse begaafdheid als wel om communicatieve vaardigheden en bij voorbeeld vermogen tot samenwerken. Dat vereist een veel bredere oriëntatie en meer en gevarieerdere programma's dan nu meestal worden geboden. Het is duidelijk dat hiervoor veel in het onderwijs moet veranderen.

De selecterende functie die het onderwijs moet vervullen, krijgt zo ook een andere inhoud. Niet het afsluiten van mogelijkheden, maar het geleiden van studenten in een richting waar hun beste mogelijkheden liggen. Dat is een economischer manier om met de beschikbare talenten en middelen om te springen.

L. van der Geest

1. Over deze vragen is een interessant boekje verschenen: M. van Dyck, *Selectie voor hoger onderwijs*, Adviesraad voor het hoger onderwijs, Utrecht, mei 1995. Veel van het bovenstaande is aan dit boekje ontleend.